

Maria-Gabriella Baldarelli*
Paola Demartini**
Lorena Mošnja-Škare***

UDK 657(083.74):334.71](450)
657(083.74):334.71](497.5)
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

**PRIMJENA RAČUNOVODSTVENIH STANDARDA U MALIM I SREDNJIM
DRUŠTVIMA ITALIJE I HRVATSKE:
IZAZOVI MEĐUNARODNE HARMONIZACIJE**

**APPLICATION OF ACCOUNTING STANDARDS IN SMALL AND MEDIUM
ENTERPRISES IN ITALY AND CROATIA:
CHALLENGES OF INTERNATIONAL HARMONIZATION**

ABSTRACT

The paper explores the accounting harmonisation process in SME based on the empirical research of accounting standards implementation in Italian and Croatian SME. The goal is to determine the IAS/IFRS applicability to SME, from the financial statements preparers' and users' aspect in the light of economically and institutionally different environments. SME financial reporting problems and international activities on SME accounting harmonisation (IASB, UNCTAD-ISAR) are analyzed. Research results lead to the conclusion on impossibility of whole IFRS set application in SME and to the fact that accounting harmonisation cannot be reached without harmonising institutional, economic, cultural and other environmental factors.
Key words: SME, accounting harmonisation, financial reporting, international accounting standards

1. Uvod

Globalizacijski tokovi u svjetskom gospodarstvu nameću potrebu za upotrebom jedinstvenog «jezika poslovanja» čime bi se pridonijelo njihovom nesmetanom odvijanju. Jedinstveni jezik poslovanja ne podrazumijeva unificiranost, već usklađenost računovodstvenih sustava u svijetu, odnosno harmonizaciju financijskog izvještavanja. U ovom se radu preispituju prednosti, potrebe, ali i zapreke odvijanja računovodstvenih harmonizacijskih procesa s implikacijama na grupaciju malih i srednjih poslovnih subjekata razmatranih u institucionalno i ekonomski diferentnim okruženjima razvijene zemlje u stagnaciji - Italije i zemlje u tranziciji - Hrvatske. Istraživanje je usredotočeno upravo na male i srednje poslovne subjekte s obzirom da oni predstavljaju 99% svih poslovnih subjekata u Europi. Cilj je analizirati, s teorijskog i empirijskog aspekta,

* izvanredni profesor, Dipartimento di Discipline Economico-aziendali dell'Università di Bologna, Via Capo di Lucca 34, Bologna, Facoltà di economia di Bologna- Polo scientifico-didattico di Rimini, Via Anghera 22, Rimini, baldarelli@rimini.unibo.it

** izvanredni profesor, Facoltà di economia, Università degli studi di Urbino «Carlo Bo», Via A. Saffi 42, Urbino, demartini@econ.uniurb.it

*** izvanredni profesor, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za ekonomiju i turizam «Dr. Mijo Mirković», Preradovićeve 1, Pula, lmosnja@efpu.hr

Članak primljen u uredništvo: 3.09.2007.

primjenjivost MRS/MSFI pri malim i srednjim društvima, što je danas jedan od prioritetnih predmeta rasprava računovodstvenih teoretičara i stručnjaka na međunarodnoj razini. Primjenjivost međunarodnih standarda važna je s jedne strane za hrvatske SME kako bi pridonijela njihovom rastu i uspješnom uključivanju u europske i međunarodne gospodarske tokove, a s druge strane za talijanske SME, kako bi zadržali konkurentnost na međunarodnom tržištu.

Uvijek se iznova pojavljuje problem definicije malih i srednjih društava s obzirom na relativnost dimenzijskog koncepta. Malo poduzetništvo je pravno samostalno, s malim tržišnim udjelom kojim upravlja i rukovodi vlasnik pojedinac ili skupina partnera (Bolton report, 1971). Dakle, kvalitativno obilježje koje diferencira male u odnosu na velike poslovne subjekte jest ograničena struktura vlasništva i managementa. Čl. 11 Četvrte direktive EU definira kvantitativne kriterije klasifikacije malih i srednjih društava (SME), a to su, promatrano kroz dvije uzastopne godine, dva od tri kriterija: zbroj bilance i neto prihod manji od 10 milijuna eura, broj zaposlenih manji od 50 zaposlenika za mala društva; zbroj bilance manji od 47 milijuna eura i neto prihod manji od 50 milijuna eura te broj zaposlenika manji od 250, za srednje velika društva (2003/361/EU).

Uz rezultate empirijskih istraživanja, predložene su smjernice budućih razvojnih tijekova financijskog izvještavanja malih i srednjih društava u procesu međunarodne harmonizacije, a sve u kontekstu institucionalnih, ekonomskih, kulturalnih čimbenika okruženja u kojima djeluju.

2. Problemi financijskog izvještavanja u malim i srednjim društvima

Specifičnosti poslovanja malih i srednjih društava odražavaju se i na njihove različite informacijske potrebe u odnosu na velika društva, kao i naglašenije probleme i troškove prikupljanja, obrade i prezentiranja informacija. Najizdašniji izvor informacija za takva društva jest upravo računovodstveni sustav. S obzirom na nužnost utemeljenja ekonomskih odluka na kvalitetnim informacijama, s jedne strane i troškove njihove pripreme, s druge strane pri generiranju računovodstvenih informacija u malim i srednjim društvima potrebno je primijeniti cost-benefit načelo.

Korisnost računovodstvenih informacija, kao i inače problematika financijskog izvještavanja u malim i srednjim društvima, obrađena je kroz relativno mali broj empirijskih istraživanja poput: Abdel-Khalik, 1983., USA; Page, 1984., UK; Carsberg et al. 1985., UK; Moneva, 1993., Spain; Paoloni and Demartini, 1995., Italy; Collis, Dugdale and Jarvis 2001., UK. Navedena istraživanja ukazuju kako su najznačajniji korisnici financijskih izvještaja SME-a top management, porezne vlasti i banke. S druge strane, vrijednost informacija sadržanih u njima ne nalaze značajnom vlasnici koji nisu ujedno i manageri unutar društva, kao ni klijenti, dobavljači i drugi. Banke se pojavljuju kao sve zamjetniji i učestaliji korisnik računovodstvenih informacija SME kao što je to slučaj u Velikoj Britaniji (Dugdale, Hussey i Jarvis, 1998), Španjolskoj (Moneva, 1998) i Italiji (Angeloni *et al.*, 2003).

S aspekta troškova pripreme računovodstvenih informacija, razumljivo je da strukturiranje financijskih izvještaja iziskuje dodatne troškove, njihova objava generira potencijalne opasnosti od konkurenata, a nerijetko sami vlasnici objavu informacija o svom poslovanju doživljavaju kao povredu privatnosti. Zapravo, opterećenje SME izradom financijskih izvještaja očituje se u sljedećem (Carsberg *et al.*, 1985, p.18):

1. direktni troškovi koje iziskuje priprema financijskih izvještaja;

2. oportunitetni troškovi proizašli iz propuštenih mogućnosti trošenja ograničenih resursa malih društava u druge svrhe, umjesto u financijsko izvještavanje;

3. direktno opterećenje izvještavanjem zbog kojeg se mala društva s primjerice samo jednom vrstom djelatnosti mogu naći u nepovoljnijem položaju u odnosu na veće konkurente diversificiranih djelatnosti, ukoliko nisu primorani detaljno izvještavati po segmentu;

4. dodatni oportunitetni troškovi mogu nastati u slučajevima kada se slijede zakonske odredbe, te su onemogućeni drugi prikladniji načini pripreme izvještaja.

Proizlazi da bi diferencijacija i unapređivanje financijskog izvještavanja SME trebali rezultirati poboljšanom korisnošću rezultirajućih računovodstvenih informacija za potrebe managementa, banaka i drugih korisnika, ali i smanjenjem troškova prezentiranja financijskih informacija.

S druge strane, diferenciranim izvještavanjem gubi se na komparabilnosti što je od velike važnosti za eksterne korisnike financijskih izvještaja, posebno banke i investitore. Stoga se radije vrlo često pribjegava izuzimanju SME-a, odnosno oslobađanju od prezentiranja dijela financijskih informacija u odnosu na veće poduzetnike umjesto diferencijacije izvještavanja. U posljednje su vrijeme sve izrazitija nastojanja smanjivanja opterećenja SME-a i troškova njihovog financijskog izvještavanja, što je evidentno i kroz izuzimanja Četvrtom direktivom EU (78/660/CEE, 90/604/CEE), a posebice to dolazi do izražaja zasebnim setom standarda financijskog izvještavanja za male poslovne subjekte u Velikoj Britaniji (FRSSE, 1997). Na američkom tlu, nije došlo do razvoja diferenciranih setova standarda, usprkos idejama da se uz FASB-ove GAAP-ove (Općeprihvaćena računovodstvena načela koje izdaje Odbor za standarde financijskog računovodstva) koje obvezno primjenjuju kompanije listirane na tržištima kapitala, kreira drugi set standarda za poslovne subjekte čijim se vrijednosnicama javno ne trguje, neovisno o njihovoj veličini. Istraživanja Rashad Abdel-Khalika (1983) ukazala su na konfliktnost interesa i stavova američkih računovođa, menadžera i bankara u svezi s podvojenim setom računovodstvenih standarda. Bankarski sektor takvo rješenje nije nalazio adekvatnim te je FASB, u cilju zaštite informacijskih potreba banaka, odustao od razvoja zasebnog seta standarda za društva koja ne kotiraju na burzama.

2.1. Utjecaj čimbenika okruženja na financijsko izvještavanje malih i srednjih društava

U prethodnom su poglavlju istaknuti problemi financijskog izvještavanja zajednički malim i srednjim društvima širom svijeta, no njihovom razmatranju je potrebno pristupiti uvažavajući i niz čimbenika okruženja, specifičnosti gospodarskih sustava u kojima takvi subjekti djeluju. Slijedom niza istraživanja utjecajnih čimbenika okruženja poput Choi, F., Mueller, G.G., Da Costa, R.C., Bourgeois, J.C., Lawson, W.M., Gray, S.J., Mathews, M.R., Olusegun W.R.S., Perera, M.H.B., Qureshi, M.A. (Lawrence, 1996), ukratko se mogu grupirati u skupinu kulturalnih, političkih, pravnih i ekonomskih čimbenika..

Kulturalni čimbenici obuhvaćaju utjecaj predrasuda, stavova na financijsko izvještavanje (prepuštanje sudbini u odnosu na pokušaj utjecanja na buduće poslovanje upotrebom relevantnih informacija pri odlučivanju), zatim osobna uvjerenja, aspiracije i motiviranost (kratkoročna orijentiranost na profit ili dugoročna orijentiranost na kvalitetu bilance, superiornost privatnih ili društvenih interesa), potom stupanj utjecaja

zakonske regulative, kao i vrstu socijalne strukture (diversificirano vlasništvo ili obiteljsko poduzetništvo) te status računovodstvene profesije.

Politički čimbenici odnose se na tip gospodarskog sustava (plansko gospodarstvo nasuprot tržišno orijentiranom gospodarstvu), stupanj utjecaja države i pravnog sustava (zakoni nasuprot standardima), te na političke režime i povijesne čimbenike.

Pravni čimbenici podrazumijevaju utjecaj porezne regulative, granice, dosege pravnog sustava, odnosno detaljnu računovodstvenu regulativu nasuprot računovodstvenim standardima koje je razvila sama profesija.

Ekonomski čimbenici obuhvaćaju vrstu organizacije, izvore i metode financiranja poslovnog subjekta (konzervativniji računovodstveni postupci u uvjetima gdje su banke primarni izvori financiranja, te liberalniji pristup pri financiranju dioničkim kapitalom), ulogu, važnost investitora, dostignuti stupanj gospodarskog razvoja, ulogu i mjesto računovođe, razinu sofisticiranosti korištenja računovodstvenih informacija.

Diferenciranost čimbenika okruženja priječi postizanje harmonizacijskih ciljeva te je pretpostavka realizacije dosega računovodstvene harmonizacije zapravo usklađivanje niza čimbenika okruženja, posebno institucionalnih tako da harmoniziranost financijskih izvještaja SME podrazumijeva harmoniziranost zakonske regulative korporativnog upravljanja, poreznih propisa i financijskih tržišta (Demartini, Paoloni, 2005).

3. Međunarodne aktivnosti na harmonizaciji računovodstva malih i srednjih društava

3.1. Projekt Odbora za međunarodne računovodstvene standarde

Ciljevi Odbora za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) u području harmonizacije financijskih izvještaja diljem svijeta, nizom aktivnosti započetih 2003. godine usmjeravaju se i na problematiku računovodstvene harmonizacije malih i srednjih društava, odnosno subjekata koja nemaju javnu odgovornost (non publicly accountable entities - NPAE).

Primjena Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja koje donosi Odbor u odnosu na zasebne standarde za mala i srednja društva u središtu je rasprava i promišljanja računovodstvenih teoretičara i praktičara u Europskoj uniji, poput Evansa, Gebhardta, Hoogendoorna, Martona, Di Pietra, Mora, Thinggarda, Vehmanena i Wagenhofera, 2005.g. Unija svojom regulativom (1606/2002/EU i 1725/2003/EU) provodi reformu sustava financijskog izvještavanja postupno otvarajući vrata međunarodnim standardima.

Primjena cjelovitih Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja indicirana je u uvjetima razvijenih tržišta kapitala, u svrhu zaštite interesa investitora kao npr. u SAD-u i Velikoj Britaniji. U kontinentalnim zemljama poput Italije gdje prevladava obiteljsko poduzetništvo i gdje su financijska tržišta slabije razvijena, što posebno dolazi do izražaja u zemljama tranzicije kao i u zemljama u razvoju, cjelovita primjena MSFI postaje upitnom i ne nalazi opravdanje pri entitetima koji nisu listirani, odnosno nisu od javnog značenja. Stoga Odbor opisno razlučuje entitete s i bez javnog značenja (odgovornosti), dok definiranje kvantitativnih kriterija njihove klasifikacije prepušta nacionalnim regulatorima.

Stajalište je IASB-a (IASB UPDATE- Board Decisions on International Financial Reporting Standards- February 2006- www.iasb.org, str. 3.) da bi «standardi u cjelovitom setu MSFI koji se odnose na transakcije, događaje ili situacije uobičajene u SME trebali biti uključeni u MSFI za SME, bilo izravno ili s referencom na cjelovite MSFI. Standardi koji se odnose na transakcije, događaje ili situacije netipične za SME ne bi trebali biti uključeni u MSFI za SME. Ukoliko neki MSFI za SME posebno ne regulira obuhvat određene transakcije, događaja ili situacije, potrebno je postupiti prema zahtjevima MSFI za SME koji se odnose na slični slučaj, tj. odabrati odgovarajuću računovodstvenu politiku «po analogiji».

U svakom slučaju, pojednostavljivanje standarda financijskog izvještavanja za potrebe SME-a, odnosno NPAE, ne bi smjelo rezultirati gubicima relevantnih informacija (Campedelli, 2005) potrebnih za donošenje ekonomskih odluka svih zainteresiranih korisnika (stakeholders). Okončanje ovog IASB-ovog projekta te izdavanje konačnih MSFI za SME očekuje se u drugoj polovici 2007. godine.

3.2. Projekt UNCTAD-a - ISAR

Probleme primjene cjelovitih MSFI u malim i srednjim društvima uočila su i druga tijela koja pridonose razvoju međunarodnih računovodstvenih tokova, poput UNCTAD- ISAR-a. «Budući da su MSFI stvoreni za transnacionalne kompanije iz razvijenih gospodarstava, vrlo ih je teško primijeniti pri SME u razvijenim zemljama, a još teže u značajno različitim ekonomskim okruženjima.» (International Accounting and Reporting Issues, 2002 Review, Accounting by SME, Report by the Secretariat of the UNCTAD. UNCTAD/ITE/TEB/2003/4. New York and Geneva: United Nations, 2004, str.27.). Stoga je formirana radna grupa pri UNCTAD-u za međunarodne standarde računovodstva i financijskog izvještavanja (ISAR) koja je trebala utvrditi računovodstvene smjernice za SME prihvatljive na međunarodnoj razini. Nakon trogodišnjeg projekta, u rujnu 2003. godine donijete su smjernice namijenjene financijskom izvještavanju SME (SMEGA-razina 2) kao i one namijenjene najmanjim poslovnim subjektima (SMEGA-razina 3).

Diferenciranje seta smjernica zasnovano je na podjeli svih poslovnih subjekta na tri razine:

- I. razina obuhvaća poslovne subjekte listirane na burzama, odnosno od javnog značenja koji trebaju primjenjivati cjeloviti set MSFI,
- II. razina obuhvaća veće SME, poslovne subjekte čijim se vrijednosnicama javno ne trguje, a 20% tijela MRS-ova pokriva 80% transakcija uobičajenih u njihovom poslovanju pa je za njih pripremljen sažeti set od 15 smjernica za računovodstvo i financijsko izvještavanje (vidi Tablicu 1) zasnovan na 16 MRS-ova (koji su bili na snazi 1. siječnja 2002. g.) istih kriterija priznavanja i procjene, ali pojednostavljenih zahtjeva u području prezentiranja.

Tablica 1.

SMEGA za razinu 2 – utemeljenje na MRS-ovima

<i>SMEGA</i>	<i>MRS</i>
1 Prezentiranje financijskih izvještaja	1
2 Izvještaj o novčanom toku	7
3 Nekretnine, postrojenja i oprema	16,36 – uključeno područje umanjenja imovine, bez zahtjeva procjene prema MRS-u 36, uključen SIC 10
4 Najmovi	17 (uključen SIC 15)
5 Nematerijalna imovina	38
6 Zalihe	2
7 Državne pomoći	20
8 Rezerviranja	37 (diskontiranje se ne zahtijeva)
9 Prihodi	18
10 Troškovi posudbe	23
11 Porez na dobit	12
12 Računovodstvene politike	8 (uključene modifikacije prema nacrtu iz svibnja 2002.)
13 Tečajevi stranih valuta	21
14 Događaji nakon datuma bilance	10
15 Objavljivanje povezanih stranaka	24

Izvor: International Accounting and Reporting Issues, 2002 Review, Accounting by SME, Report by the Secretariat of the UNCTAD. UNCTAD/ITE/TEB/2003/4. New York and Geneva: United Nations, 2004., str. 81

Sljedeći MRS-ovi nisu uključeni u navedene smjernice: MRS 11, 14,19, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 41.

- III. razina obuhvaća najmanje subjekte sa tek nekoliko zaposlenika u kojima se najčešće vlasnik pojavljuje kao manager. Za njih su pripremljene znatno pojednostavljene računovodstvene smjernice koje počivaju na obračunskom načelu, iako se poduzetnicima-početnicima privremeno omogućuje primjena načela blagajne. Ove smjernice obuhvaćaju:
 - 1) konceptijski okvir računovodstva i financijskog izvještavanja poslovnih subjekata razine 3,
 - 2) temeljne odrednice,
 - 3) modele financijskih izvještaja – izvještaja o dobiti i bilance.

Poslovni subjekti mogu s razvojem svog poslovanja prelaziti iz niže u višu razinu s obzirom da su smjernice usklađene s IASB-ovim Okvirom te stoga ulazak na I.

razinu koja primjenjuje cjeloviti set MSFI ne bi trebao predstavljati problem. Granice među pojedinim razinama utvrđivat će nacionalni regulatori pojedinih zemalja koji mogu izraditi i dodatne smjernice uz predložene, a za sva područja nepokrivena smjernicama poslovni subjekti se upućuju na korištenje odnosnih relevantnih dijelova MSFI, tumačenja, dodataka standardima, uputa za primjenu, konceptijskog Okvira, prethodnih zaključaka radne grupe, sličnih setova standarda, računovodstvene literature i praktičnih iskustava. Zahvaljujući jednostavnosti, sažetosti i metodama procjene prikladnim za primjenu u uvjetima nerazvijene valorizacijske infrastrukture, smjernice su pogodne za primjenu i u zemljama tranzicije kao i zemljama u razvoju.

4. Računovodstveni standardi u malim i srednjim društvima u Italiji i Hrvatskoj

4.1. Empirijska istraživanja u Italiji

Primjenu računovodstvenih standarda u talijanskim SME potrebno je sagledati u kontekstu čimbenika okruženja (poglavlje 2.1), a koji Italiju svrstavaju, prema Nobesovoj klasifikaciji iz 1992., u skupinu zemalja okarakteriziranu snažnim utjecajem države i poreznih vlasti, naglašene uniformnosti procjene pozicija financijskih izvještaja i njihovog prezentiranja. Dominantnost utjecaja nacionalne regulative, ograničava mogućnosti doprinosa same struke razvoju računovodstvene prakse u Italiji.

Odredbama Trgovačkog zakona uključenim u građanski zakon regulira se oblik, sadržaj i kriteriji procjene financijskih izvještaja kompanija, odnosno društava s ograničenom odgovornošću dok su partnerstva i trgovci pojedinci dužni poštivati kriterije procjene, ali ne i standardizirani oblik i sadržaj financijskih izvještaja. Od obveze ispostavljanja godišnjeg financijskog izvješća izuzete su kompanije, partnerstva i trgovci pojedinci s prihodom manjim od 360 milijuna lira za uslužnu djelatnost i 1 bilijuna za proizvodnu djelatnost (čl. 18 D.P.R. 600/73 te izmjene i dopune).

U skladu sa Četvrtom direktivom EU, ugrađenom u talijanski građanski zakon 1991. godine, u Italiji su diferencirani zahtjevi za financijskim izvještavanjem za mala u odnosu na ostala društva. Malim društvima smatraju se ona koja u dvije uzastopne godine ne prelaze dva od triju kriterija (čl. 2435 građanskog zakona): zbroj bilance 3.650.000 €, ukupan prihod 7.300.000 €, broj zaposlenih 50.

Porezna regulativa značajno još uvijek utječe na računovodstvo te su se sve do amandmana iz 2003. g. (D. Lgs. n. 394/2003 and D. Lgs. 344/2003) porezno priznatim troškovima smatrali samo oni uključeni u financijske izvještaje. Tako su se u izvještaj o dobiti uključivali iznosi amortizacije, rezerviranja za rizike i troškove i sl. namijenjeni jedino smanjivanju porezne osnovice. No, za takve troškove danas postoji zaseban porezni obrazac, iako je uvijek jedan od najvažnijih ciljeva malih poslovnih subjekata najčešće obiteljskog poduzetništva, upravo smanjivanje porezne obveze te je i nadalje upitna istinitost i realnost njihovih financijskih izvještaja.

Usprkos činjenici da su vlasnici-menadžeri i porezne vlasti često jedini korisnici financijskih izvještaja malih društava u Italiji, zamjetan je rastući utjecaj banaka kao njihovog primarnog izvora financiranja i time sve značajnijeg korisnika računovodstvenih informacija.

Nadalje, s globalizacijom poslovanja i financijskih tržišta, raste i broj korisnika računovodstvenih informacija, a time i zahtjevi za komparabilnošću financijskih izvještaja (Campedelli, 2003) uslijed čega je i uvedena obvezna primjena MRS/MSFI pri izradi konsolidiranih financijskih izvještaja listiranih društava u EU od siječnja

2005. g. (EC Regulation No. 1606/2002). Talijanski je zakonodavac odabrao opciju uvođenja primjene MRS/MSFI na dobrovoljnoj osnovi i pri društvima koja ne kotiraju na burzama za izradu konsolidiranih, ali i pojedinačnih financijskih izvještaja (Law No. 31/2003 and D. Lgs. No. 38/2005). Mala društva u Italiji koja sastavljaju skraćene financijske izvještaje izuzeta su od ovih zahtjeva, pa čak i ako je njihovo poslovanje internacionalizirano, ne mogu primjenjivati MSFI pri izradi financijskih izvještaja.

Inače, osnovno je obilježje malih talijanskih društava da i danas nerado prezentiraju svoje financijske informacije smatrajući to povredom privatnosti, no postoje iznimke:

- SME-i nastoje usavršiti svoj sustav financijskog izvještavanja kako bi što bolje komunicirali sa potencijalnim ulagačima kapitala (Paoloni, Cesaroni i Demartini, 2003.);

- SME koji posluju u inozemstvu također žele unaprijediti sustav financijskog izvještavanja radi kvalitetne komunikacije sa inozemnim dioničarima (Angeloni, Aureli, Cesaroni, Corsi, Del Baldo i Demartini, 2003.).

Navedeno proizlazi iz razloga što potencijalni investitori i većinski strani dioničari ili glavni partneri trebaju detaljnije informacije da bi procijenili novu investicijsku priliku ili ocijenili rad managementa. Ovi korisnici informacija imaju moć utjecati na informacijsku ponudu talijanskih SME-a, a njihovi informacijski zahtjevi su znatno veći od onih koje mogu zadovoljiti tradicionalni financijski izvještaji te se oni kombiniraju sa informacijama managorskog računovodstva, odnosno informacijama proizišlim iz poslovnih planova i izvješća za management. Istraživanja su pokazala kako su računovodstvene informacije ključne pri odlučivanju o alokaciji sredstava (Tybjee and Bruno, 1984.; MacMillan et al., 1987.) ili procjeni uspješnosti za potrebe ulaganja poduzetničkog kapitala (Mitchell, Reid and Terry, 1995.). Dakle, moglo bi se zaključiti da talijanski SME-i nevoljko zadovoljavaju informacijske potrebe korisnika, osim ukoliko nemaju značajnu moć utjecanja na njihovo pribavljanje.

Ovaj informacijski jaz je danas još naglašeniji ukoliko ga razmotrimo s aspekta:

- a. novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) koje poslovni subjekti mogu koristiti za komunikaciju sa «stakeholdersima»,
- b. novih sadržaja financijskih izvještaja, obveznih i dobrovoljnih (Sporazum «Basilea II», harmonizacija financijskih izvještaja u EU, IASB-ov projekt strukturiranja međunarodnih standarda za SME-NPAE).

Vezano uz korištenje ICT-a od strane SME-a, istraživanja (Aureli, Cesaroni, Demartini i Paoloni, 2004.) su pokazala kako manji poslovni subjekti još uvijek web-site ne nalaze adekvatnim sredstvom prikazivanja financijskih informacija svojim stakeholdersima.

Nadalje, razumno je očekivati da će slijedom sporazuma «Basilea II», SME nastojati unaprijediti svoj informacijski sustav kako bi kvalitetom i transparentnošću prezentiranih financijskih informacija doprinijeli povoljnom ishodu odluka o odobravanju bankarskih kredita, odnosno smanjili troškove posudbe sredstava temeljem istinite i fer prezentacije neto-vrijednosti i financijske pozicije. Slijedom ove pretpostavke, proizlazi da financijski izvještaji talijanskih SME-a ne bi više trebali biti utemeljeni na poreznoj osnovi, što je u skladu s tekućim reformama poreznog zakonodavstva. Međutim, ova očekivanja tek u manjem broju slučajeva potvrđuju nalazi naših empirijskih istraživanja (Tablica 2).

Tablica 2.

Računovodstveni standardi pri financijskom izvještavanju SME u Italiji, 2005.

Računovodstvena procjena (mjerjenje)	prije reformi	poslije reformi
Stalna imovina i zalihe		
- utjecaj poreznih propisa	84%	67%
- «fair» procjena	16%	33%
Rezerviranja za rizike i troškove		
- utjecaj poreznih propisa	76%	61%
- «fair» procjena	24%	39%

Izvor: Demartini et al, 2005.

Navedeni problemi financijskog izvještavanja SME-a, posebno dolaze do izražaja pri poslovnim subjektima u sektoru turizma, koji se intenzivno suočava sa novim izazovima globalizacije, internacionalizacije pa su stoga od važnosti pitanja procesa agregacije, novih sadržaja financijskih izvještaja, novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija te u tom kontekstu primjena međunarodnih računovodstvenih standarda u SME u turističkom sektoru.

4.1.1. Turistički sektor

Primjena MRS/MSFI pri talijanskim SME istražena je u turizmu, posebice pri tour-operaterima i putničkim agencijama. Ovo je istraživanje potaknuto proučavanjem turističkog SME-a koje je koristilo MRS samo da bi «pročistilo» svoje financijske izvještaja od poreznih utjecaja i time se uzdiglo iznad talijanske regulative koja isključuje primjenu MRS/MSFI pri skraćenim financijskim izvještajima.

Međutim, MRS/MSFI također potencijalno nalaze širu primjenu u turističkom sektoru, ukoliko uzmemo u obzir trend agregacije turističkih entiteta i nastanak sve većih poslovnih subjekata. Nadalje, turistički poslovni subjekti posluju diljem svijeta i u tom procesu internacionalizacije žele zadržati konkurentnost i transparentnost prema stakeholdersima čemu bi pridonijela primjena međunarodnih standarda u obvezatnim financijskim izvještajima. Postavlja se pitanje transparentnosti informiranja ovih subjekata, treba li ona biti na višoj razini u odnosu na druge sektore, odnosno obuhvaćati potpune informacije, tj. ne samo financijske informacije, već i one socijalne prirode.

Razvoj primjene MRS/MSFI pri turističkim poslovnim subjektima ne može se sagledati bez razumijevanja evolucije samih tour-operatora i putničkih agencija koji su se u razdoblju 1970. - 1990. diferencirali i obnašali različite uloge na turističkom tržištu. Europsko i nacionalno zakonodavstvo (dlgs 17/03/95) odijelilo je čistu organizacijsku aktivnost, tipičnu za tour-operatore, od posredničke aktivnosti koju obavljaju putničke agencije. Često su ove aktivnosti objedinjene unutar istog poslovnog subjekta, no prema

reformi turističkog zakonodavstva iz 2001., različite aktivnosti zahtijevaju posebne dozvole za njihovo obavljanje. Uz veliki broj entiteta i značajne barijere za ulazak na turističko tržište, tek u posljednje vrijeme dolazi do značajnije suradnje među subjektima iste kategorije te danas u Italiji djeluje oko 10 000 posrednika i 400 tour-operatora. No, za sada još ne postoji koherentno središnje planiranje u turističkom sektoru, usklađeno s modelom razvoja turizma, iako se na nižim razinama odvijaju prvi koraci (Benin, 2004.).

Bez obzira na obilježja, kulturu okruženja u kojem SME djeluju, suočavamo se s uvijek istim problemom kad je riječ o primjeni MRS/MSFI – a to je da o njoj najviše raspravljaju teoretičari ili konzultanti velikih kompanija koji prvi uviđaju, razumijevaju buduće trendove, ali to teško prenose na poslovne subjekte te se često zatvara daljnji dijalog uslijed neshvaćanja važnosti ove problematike. Primjena MRS/MSFI tek je jedan od signala koji baca svjetlo na daleko složenije fenomene globalizacije i ekonomske međuovisnosti, iako netko može smatrati da je to tek izraz hegemonijskih trendova velikih revizorskih kuća ili je to «sredstvo» kojim se stručnjaci služe da bi podigli svoje plaće (Di Pietra, 2005.).

U svakom slučaju, europsko zakonodavstvo postupno namjerava usvojiti MSFI kao standarde i za ostale, ne samo listirane poslovne subjekte koji sastavljaju konsolidirane financijske izvještaje (Mošnja-Škare, 2005.). Stoga će se u turističkom sektoru trendovi agregacije i složenost turističkog poslovanja također odraziti na problematiku njihove primjene. Pri tome treba imati na umu rezultate istraživanja koji su s jedne strane pokazali najbolju praksu primjene MSFI (case-study u malom trgovačkom društvu Rimini Kondor, tour-operator), a s druge strane potpunu ravnodušnost glede njihove primjene u uvjetima nepostojanja zakonske obveze.

4.2. Empirijska istraživanja u Hrvatskoj

Za Hrvatsku se može reći da je upravo u području računovodstva započela uključivanje u europske i međunarodne harmonizacijske tokove znatno ranije u odnosu na mnoga druga područja gospodarskog i društvenog života. Naime, Zakonom o računovodstvu iz 1993. godine uvedena je obvezatna primjena Međunarodnih računovodstvenih standarda kod svih poduzetnika, čime se nastojalo reformirati tadašnji računovodstveni sustav, osuvremeniti ga i približiti sustavima razvijenih tržišnih gospodarstava, a ujedno omogućiti uključivanje u međunarodne računovodstvene harmonizacijske procese. Harmoniziranost financijskih izvještaja pretpostavka je i uspješnog sudjelovanja u globalizacijskim procesima, budući da usklađenost računovodstva i financijskog izvještavanja, kao «jezika poslovanja» pridonosi neometanom odvijanju gospodarskih tokova s drugim zemljama na koje je Hrvatska ekonomski orijentirana, što je od posebne važnosti za malo gospodarstvo poput hrvatskog. Primjena MRS trebala je pridonijeti razvoju tržišta kapitala i zadovoljavanju njegovih potreba; transparentni, pouzdani, visokokvalitetni financijski izvještaji utemeljeni na MRS u funkciji su zaštite interesa stranih ulagača čija su sredstva bila od egzistencijalne važnosti hrvatskim poduzetnicima i cjelokupnom gospodarstvu.

Takvo ustrajanje na primjeni MRS-a pokazala su se opravdanim danas kada i EU nizom uredbi i amandmana na svoje direktive uvodi MRS/MSFI i kada je Hrvatska četrnaestogodišnjim iskustvom u njihovoj primjeni nadmašila mnoge druge tranzicijske zemlje i time usmjerila svoje računovodstvene tokove u skladu s misijom o pridruživanju EU.

Međutim, uza sve prednosti tako osmišljene računovodstvene reforme, njezini su ciljevi bili prezahtjevni za hrvatske SME koji nisu bili u mogućnosti primjenjivati

vrlo opsežan i složen set MRS-ova u cjelini te se njihovo računovodstvo i financijsko izvještavanje najčešće svodilo na zadovoljavanje porezne regulative. Tranzicijski procesi započeti ranih devedesetih godina rezultirali su nestankom brojnih velikih poslovnih sustava i nastankom mnoštva SME-a, bilo novoosnovanih ili privatiziranih te stoga oni danas čine 98% svih poslovnih subjekata u Hrvatskoj, zapošljavajući 56% zaposlenih, stvarajući 38% ukupnih prihoda (Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika, FINA, 2006.). Upravo je svima njima obvezatna primjena MRS-ova stvorila dodatni administrativni teret i troškove jer se nisu uzimale u obzir različite informacijske potrebe SME-a u odnosu na velike poslovne subjekte. «Je li razumno to što će samo 8.000 europskih kompanija za razliku od nekih 80.000 hrvatskih trgovačkih društava primjenjivati MSFI-ove od 1. siječnja 2005.?» (Krajačić, 2005., str. 82). Naime, regulativom EC br. 1606/2002 uvedena je obvezna primjena MSFI u EU, ali samo pri izradi konsolidiranih financijskih izvještaja kompanija koje kotiraju na burzama. Stoga se zahtijevanje cjelovite primjene MSFI pri hrvatskim SME, kada su koristi od rezultirajućih informacija daleko manje od troškova njihove pripreme, činilo neodrživim.

Navedena razmatranja potkrijepljena su rezultatima istraživanja provedenog u razdoblju 2004. - 2005. godine anketiranjem slučajno odabranih 430 hrvatskih SME-a uz stopu povrata 12%. Cilj je bio utvrditi stvarnu zastupljenost primjene MRS-ova u praksi hrvatskih SME-a i primjerenost rezultirajućih računovodstvenih informacija potrebama korisnika. Korištene su metode strukturne i komparativne analize pri obradi podataka.

Opis uzorka:

- 54% mali poduzetnici, 46% srednje veliki poduzetnici (kriteriji klasifikacije prema Zakonu o računovodstvu NN 90/92 koji je bio na snazi u vrijeme anketiranja),
- 80% d.o.o., 16% d.d., 4% ostalo,
- 70% - posluju s inozemstvom,
- 74% - vlasnik obavlja funkciju managementa,
- 40% malih poduzetnika povjerilo je računovodstvene poslove knjigovodstvenim servisima, dok srednje veliki poduzetnici imaju vlastito računovodstvo.

Sljedećom su tablicom sažeto prikazani rezultati istraživanja:

Tablica 3.**Korištenje računovodstvenih informacija pri hrvatskim SME 2004. - 2005.g.**

NAJVAŽNIJI RAČUNOVODSTVENIH INFORMACIJA	KORISNICI	1. VLASNICI, MANAGEMENT 2. DRŽAVA 3. VJEROVNICI 4. POTENCIJALNI INVESTITORI 5. DOBAVLJAČI, KUPCI 6. ZAPOSLENICI
Učestalost korištenja računovodstvenih informacija		Redovito – srednje veliki poduzetnici i 67% malih poduzetnika Povremeno – 33% malih poduzetnika
Korisnost računovodstvenih informacija, razlozi neredovitog korištenja		47% - smatraju da financijski izvještaji nisu usklađeni s potrebama korisnika, 27% - smatra računovodstvo tek «teretom na zakonskoj osnovi» 20% - smatra računovodstvene informacije presloženima i nerazumljivima 6% - ostalo
Cost-benefit aspekt		28% malih poduzetnika i 14% srednje velikih poduzetnika nalazi troškove pripreme računovodstvenih informacija neopravdane njihovom korisnošću

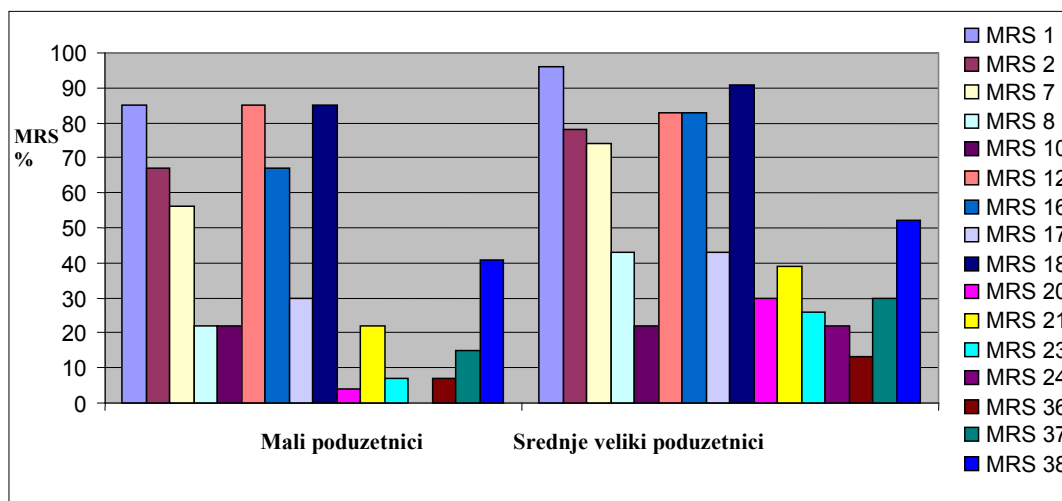
Izvor: istraživanje Mošnja-Škare, 2005.

Rezultati istraživanja ukazuju kako su, u skladu s očekivanjima, najvažniji korisnici računovodstvenih informacija hrvatskih SME vlasnici, često ujedno i manageri, a odmah zatim država (porezni sustav) te izvori financiranja – u prvom redu banke. Potencijalni ulagači tek su na četvrtom mjestu, a upravo je zbog zaštite njihovih interesa sam Zakon o računovodstvu iz 1993. zahtijevao obvezatnu primjenu MRS-ova kod svih poduzetnika. Dok bi njihova primjena možda i zadovoljila investitore, ostali korisnici, u prvom redu vlasnici i management, ne nalaze rezultirajuće računovodstvene informacije primjerene svojim potrebama, ali naglašavaju probleme, složenost i troškove njihove pripreme. Stoga se nerijetko računovodstvene informacije koriste tek povremeno, što je naročito naglašeno u slučajevima gdje vlasnik ujedno obavlja i funkciju managementa, a odluke se često donose ad-hoc, intuitivno bez relevantne informacijske podloge.

Problemi pri uporabi informacija nadovezuju se, a dobrim dijelom i proizlaze iz problema same pripreme računovodstvenih informacija. Naspram deklarativne primjene cjeline MRS-ova kod svih poduzetnika u Hrvatskoj prema Zakonu o računovodstvu iz 1993. g., rezultati istraživanja pokazuju njihovu nisku zastupljenost u praksi (Slika 1). Naime, dolje su prezentirani rezultati primjene pojedinih MRS-ova iz seta od 16 standarda sažetih u 15 smjernica (Tablica 1) koje je radna grupa UNCTAD-a utvrdila primjenjivim za potrebe SME-a.

Slika 1.

Primjena odabranih MRS-ova u računovodstvu hrvatskih SME-a 2004. - 2005. g.

Izvor: istraživanje Mošnja-Škare, 2005.

Proizlazi da je čak i ovako reduciran set standarda nedostavno eksploatiran u računovodstvenoj praksi hrvatskih SME-a te su u primjeni najzastupljeniji MRS 1 i 18, 12, potom 16, 2, 7, 38, 17, 8, 21, 10 i 37, 20, 23, 24 i 36. Pojedini standardi poput MRS 24, 20, 23 su znatno slabije zastupljeni kod malih u odnosu na srednje velike poduzetnike.

Osim rangiranja pojedinih standarda po stupnju uporabe, posebno je važno utvrditi koja su to specifična područja koja zahtijevaju pojednostavlјivanje, skraćivanje ili druge preinake kako bi bila usklađena s potrebama hrvatskih SME-a. U tom su cilju neophodna daljnja empirijska istraživanja, a neka od identificiranih otvorenih područja su sljedeća:

- dominantnost primjene linearne metode amortizacije u hrvatskim SME čini upitnom potrebu za dodatnim alternativnim metodama prema MRS-u 16,
- često su istaknuti problemi pri alociranju fiksnih troškova na zalihe temeljem razine normalnog kapaciteta u skladu s MRS-om 2,
- evidentne su teškoće procjene stupnja dovršenja u skladu s metodom stupnja dovršenosti prema MRS-u 11 i 18,
- proces revalorizacije nekretnina, postrojenja i opreme prema MRS-u 16 i nematerijalne imovine prema MRS-u 38, ispitanici u hrvatskim SME nalaze korisnim jedino u uvjetima inflacije, uslijed problema pri procjeni fer vrijednosti,
- teškoće utvrđivanja odgođenih poreza prema zahtjevima MRS-a 12,
- teškoće diferenciranja operativnog i financijskog leasinga, problemi kapitalizacije, diskontiranja, utvrđivanja implicitne kamatne stope prema MRS-u 17,
- umanjenja nematerijalne imovine prema MRS-u 36, vrlo se rijetko susreću u praksi hrvatskih SME-a, te su evidentni problemi utvrđivanja nadoknadivog iznosa imovine zbog složenosti procjene i nerazvijenosti tržišta,

- proces procjene potencijalnih obaveza, provođenje diskontiranja u svrhu utvrđivanja njihove sadašnje vrijednosti prema MRS-u 37, zahtjevan je i složen postupak za potrebe SME-a,
- kapitalizacija troškova razvoja prema MRS-u 38, također je područje rijetko zastupljeno pri hrvatskim SME-ima, a postoje i teškoće pri dokazivanju da su ispunjeni kriteriji kapitalizacije, itd.

Naglašeni problemi primjene MRS/MSFI-ova pri hrvatskim SME-ima, utjecali su i na promjenu računovodstvene regulative te prema novom Zakonu o računovodstvu (146/05) u primjeni od 2006. g., poslovni subjekti koji nisu klasificirani u skupinu velikih (prema istom Zakonu, čl. 17.) i ne kotiraju na burzi, nisu obvezni primjenjivati MSFI u cijelosti, već to mogu učiniti na dobrovoljnoj osnovi ili primjenjivati standarde koje će donijeti hrvatski Odbor za standarde financijskog izvještavanja. Time se uvažavaju potrebe malih i srednjih obveznika primjene Zakona, ali tek na deklarativnoj osnovi budući da još uvijek nije izrađen set standarda za potrebe SME-a, a kako u Hrvatskoj ne postoje nacionalni računovodstveni standardi, hrvatski je Odbor donio Odluku (NN 61/06) o privremenoj primjeni MRS-ova objavljenih u *Narodnim novinama* zaključno do 2000. g. kod obveznika koji nisu dužni primjenjivati MSFI u cijelosti. Kako je riječ o privremenoj primjeni, daljnji rad Odbora usmjeren je na donošenje i uvođenje nacionalnih standarda usklađenih s MSFI – Hrvatskih računovodstvenih standarda. S druge strane, kao alternativna opcija, u svjetlu harmonizacijskih procesa, postoji mogućnost primjene međunarodnih računovodstvenih standarda za mala i srednja društva (projekt IASB-a za NPAE). Bilo da je riječ o strukturiranju nacionalnog seta standarda primjerenog potrebama SME-a u Hrvatskoj ili prikladnosti međunarodnog seta računovodstvenih standarda za SME za primjenu pri hrvatskim SME-ima ili pak ostalim varijantama (Direktive), neophodni su pomno obrađeni rezultati sustavnih empirijskih istraživanja kao solidna osnova kreiranja kvalitetnog, dobro osmišljenog seta standarda primjerenog stvarnim potrebama priređivača i korisnika računovodstvenih informacija hrvatskih SME-a u okrilju sve intenzivnijih globalizacijskih i harmonizacijskih procesa.

5. Zaključak

Prethodnim izlaganjima ukazano je na neke specifičnosti, ali i zajedničke probleme financijskog izvještavanja SME u Italiji i Hrvatskoj vezane uz primjenu MRS/MSFI.

Rezultati empirijskog istraživanja provedenog na uzorku hrvatskih SME-a pokazali su nisku zastupljenost primjene MRS-ova u praksi i na nezadovoljene potrebe korisnika kompleksnih računovodstvenih informacija kao i nerazumijevanje financijskih izvještaja. Mogućnosti rješavanja zatečenog stanja treba tražiti u kontekstu triju procesa: donošenja standarda za SME (NPAE) od strane IASB-a, tekućih računovodstvenih reformi u EU te primjene novog hrvatskog Zakona o računovodstvu nastalog kao rezultat obveze Hrvatske da svoje zakonodavstvo uskladi s propisima EU (čl. 69 - 74. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Republike Hrvatske Europskoj uniji).

Usvajanje IASB-ovog seta standarda pridonijelo bi transparentnosti financijskog izvještavanja SME-a i njihovoj međunarodnoj harmoniziranosti. No, s druge strane takvi financijski izvještaji ne bi odražavali specifičnosti hrvatskog gospodarstva, tradiciju, kulturu, stupanj razvoja profesije, tržišta i druge osobitosti okruženja. Na specifične potrebe SME-a u zemljama u razvoju i tranzicijskim zemljama upozorila je i

radna grupa UNCTAD-a – ISAR koja je istakla kako je potrebno upravo o njima voditi računa pri pojednostavljivanju računovodstvenih načela priznavanja i procjene, prezentiranja i objavlivanja. Cilj je da standardi budu lako razumljivi, jednostavni, bliski korisnicima, takvi da omogućuju stvaranje pouzdanih računovodstvenih informacija relevantnih za odlučivanje čime bi se eliminiralo poimanje računovodstva od strane SME-a kao tek «dodatnog tereta na obveznoj osnovi». Hrvatski računovodstveni standardi zasigurno kvalitetnije mogu pridonijeti realizaciji ove «misije» u odnosu na set međunarodnih standarda uslijed usuglašenosti s obilježjima nacionalnog gospodarskog, pravnog, političkog i kulturološkog okružja, a u kontekstu globalizacije, pritisaka za postizanjem računovodstvene harmonizacije diljem EU-a i šire, upitna je primjerenost takve opcije za malo gospodarstvo poput hrvatskog. Budući da je novim Zakonom o računovodstvu malim i srednjim poslovnim subjektima, odnosno onima koji ne kotiraju na burzama, omogućena primjena standarda koje će donijeti hrvatski Odbor za standarde financijskog izvještavanja, a koji trebaju biti usklađeni s MSFI, a budući da se u samom EU harmonizacija financijskog izvještavanja nastoji postići primjenom međunarodnih standarda (pri konsolidiranim izvještajima listiranih kompanija obvezatna je primjena MSFI, dopuštena i pri pojedinačnim izvještajima, kao i izvještajima poslovnih subjekata čije vrijednosnice ne kotiraju na burzi), primjena IASB-ovih međunarodnih standarda za SME (odnosno NPAE) čini se logičnim izborom. Mogućnost njihove izravne primjene, ili uz eventualne prilagodbe od strane hrvatskog Odbora potrebno je ispitati sustavnim empirijskim istraživanjima, a dobivene rezultate vrednovati u odnosu na uvođenje i primjenu Hrvatskih računovodstvenih standarda.

Rezultati empirijskog istraživanja u Italiji pokazali su kako većina SME-a nije pripravna uvesti MSFI, odnosno nije ekonomski motivirana za to, usprkos značajnom udjelu poslovnih subjekata visokog stupnja internacionalizacije. Uvođenje obvezatne primjene MSFI stvorilo bi dodatni administrativni teret za SME, što ne znači da ne treba ulagati napore u poboljšanje njihovog financijskog računovodstva, eliminirajući porezne utjecaje iz financijskih izvještaja, pri čemu bi banke trebale odigrati značajnu ulogu. Slična uloga očekuje se i od akademske zajednice koja treba promicati takva stajališta među mladim talijanskim poduzetnicima.

Usredotočujući se na procese harmonizacije i primjene MSFI pri SME u Europi, potrebno je razmotriti nekoliko aspekata koje nalazimo važnima. Neki istraživači potiču primjenu MSFI pri SME jer smatraju da oni mogu pridonijeti uporabi financijskih izvještaja i kao instrumenta managementa, odnosno sredstva kontrole managementa (De Martini, 2005.), budući da SME najčešće nemaju na raspolaganju mnogo managerskih alata, a za kojima iskazuju neizmjerne potrebe. Nadalje, naglašava se važnost jedinstvenog seta MSFI za sve poslovne subjekte, neovisno o veličini, kako bi se postigla komparabilnost financijskih izvještaja i kako se ne bi izazivala informacijska asimetričnost između ulagača i malih poslovnih subjekata (De Martini-Cesaroni-Paoloni, 2005.). Također, unutar EU raspravlja se i o mogućnostima primjene zasebnog seta MSFI za SME u skladu s projektom IASB-a. Dakle, proces računovodstvene harmonizacije ne bi trebao biti potpuno diferenciran u odnosu na velike poslovne subjekte, ali se mora uzeti u obzir visoka razina složenosti MSFI koja onemogućava njihovu cjelovitu i promptnu primjenu u europskim SME.

Zaključno možemo istaknuti kako se proces računovodstvene harmonizacije ne bi trebao razmatrati odvojeno od procesa harmonizacije institucionalnih, ekonomskih i kulturalnih čimbenika okruženja. Uz institucionalne, porezne, tržišne i druge razlike u okruženjima u kojima djeluju SME diljem Europe, Europa je obilježena homogenošću «kulturalnog fenomena» (Ciambotti, 2001.), duboko ukorijenjenog u europski sustav

vrijednosti što predstavlja važno polazište harmonizacijskih procesa. No, s druge strane u EU je potrebno ulagati još mnogo napora u harmonizaciju zakonodavstva u području korporacijskog upravljanja, oporezivanja i financijskih tržišta kako bi se stvorile pretpostavke za harmonizaciju financijskog izvještavanja SME-a. Progresivna i kontinuirana računovodstvena harmonizacija SME-a mora se odvijati usporedno s harmonizacijom čimbenika njihovog okruženja.

REFERENCES

- Abdel-Khalik, A.R., (1983), *Financial Reporting by Private Companies: Analysis and Diagnosis*. Stanford (Conn.), FASB.
- Amaduzzi, A., Paolone, G., (1986), *I bilanci di esercizio delle imprese*, (Torino:UTET).
- Amodeo, D., (1970), Il bilancio delle società per azioni come strumento di informazione, *Rivista dei Dottori Commercialisti*, 875 - 898.
- Angeloni, S., Aureli, S. Cesaroni, F.M. Corsi, K., Del Baldo, M. and Demartini, P., (2003), Internationalisation and financial communication skills for Small Businesses, paper presented at *EISB Conference*, October, Milan (Italy).
- Baldarelli, M. G., (2000), *I tour operator e le agenzie di viaggi. Circuiti operativi, schemi gestionali e bilancio d'esercizio*, Bologna: CLUEB.
- Baldarelli, M. G., (2005), *Le aziende eticamente orientate. Mission, governance e accountability*, Bologna: CLUEB.
- Bastia, P., (1993), *Il nuovo bilancio d'esercizio: attuazione della VI direttiva CEE*, CLUEB: Bologna.
- Benin, C., (2004), T.O. italiani: la sostenibilità del modello di business, *Turistica*, genn-mar.: 59 - 63.
- Besta, F., (1916), *La Ragioneria*, Vol. III, Milano:Villardi.
- Branciarri, S., (1996), *I sistemi di controllo nella piccola impresa*, Torino: Giappichelli.
- Canning, M., O'Dwyer B., (2001), "Professional accounting bodies' disciplinary procedures: accountable, transparent and in the public interest?", *European Accounting review*, 10(4), 725 - 749.
- Campanini, C., (1966), *Saggio sul contenuto del bilancio nella Dottrina tedesca, parte I*, Bologna: CLUEB.
- Campedelli, B., (1994), *Ragioneria internazionale. Principi contabili e di bilancio delle imprese e dei gruppi*, Giappichelli:Torino.
- Campedelli, B., (2003), *L'internazionalizzazione della comunicazione economico-finanziaria d'impresa*, Milano: Franco Angeli.
- Campedelli, B., (2005), "Semplificazione o perdita di informativa?", relazione tenuta al convegno del 15 dicembre 2005., Rimini, L'armonizzazione dei principi contabili in Europa. Quali "regole" per le piccole e medie imprese?.
- Capaldo, P., (1998), *Reddito, Capitale e bilancio d'esercizio. Una introduzione*, Milano:Giuffrè.
- Capodaglio, G., Baldarelli, M. G.(a cura di), (2003), *L'armonizzazione dei principi contabili in Europa (allargamento dell'UE e confronto internazionale)- Atti del Convegno Internazionale*, Rimini, 12. aprile 2002., Roma: RIREA.
- Carsberg, B.V. Page, M. J. Sindell, A. J., Waring, I. D., (1985), *Small Company Financial Reporting*.. London: Prentice Hall International - ICAEW.
- Cassandro, P. E., (1980), Sui principi contabili generalmente accettati, second la normativa nord-americana, *Rivista dei dottori commercialisti*.
- Catturi, G., (1994), *La teoria dei flussi e degli stocks ed il "sistema dei valori" d'impresa. Conversazioni con gli studenti sulla "creazione del valore"*, Padova: CEDAM.
- Ceccherelli, A., (1968), *Il linguaggio dei bilanci, formazione ed interpretazione dei bilanci commerciali*, Firenze:Le Monnier.

Ciambotti, M., (2001), *L'influenza dei fattori culturali sul controllo manageriale. Un quadro d'analisi tra aspettative e conferme empiriche*, Trieste:LINT.

Collis, J., Dugdale, D., Jarvis, R., (2001), The regulation of small company reporting in the UK, in McLeay, S. and Riccaboni, A. (eds.), *Contemporary issues in Accounting Regulation*, Boston: Kluwer.

Dall'Aglio, S., (2004), Le nuove sfide del sistema agenziale. Struttura e possibili evoluzioni sul fronte incoming. Evidenze di una ricerca in Emilia Romagna, *Turistica*, genn. - mar.

Delvaille, P., Ebbers, G., Saccon, Ch., (2005), "International Financial Reporting Convergencies: evidence from three continental European countries, *Accounting in Europe*, 2, 137 - 164.

De Martini, P.(a cura di), (2004), *Informazione, imprese e mercati finanziari efficienti*, Milano:Angeli.

De Martini, P., Cesaroni, F., Paoloni, P., (2005), Upgrading SME financial accounting standard. A longitudinal and international comparison, paper presented to EAA conference, Goteberg, May.

D'Ippolito, T., (1975), I principi contabili razionali ed i principi contabili di comune accettazione, *Rivista dei Dottori commercialisti*, 2, 868 - 893.

Di Pietra, R., (2000), *Ragioneria internazionale e "armonia" contabile*, Padova: CEDAM.

Di Pietra, R., (2005), Il progetto di estensione degli ias/ifrs per la redazione dei bilanci delle PMI tra bisogni reali e tendenze egemoniche- relazione tenuta al convegno del 15 dicembre, Rimini, L'armonizzazione dei principi contabili in Europa. Quali "regole" per le piccole e medie imprese?

Dugdale, D. Hussey, J., Jarvis, R., (1998), Regulatory relaxation and the role of small company annual reports in the UK, paper presented at the *Workshop on Accounting Regulation*, Siena, 5. - 7. March.

Evans, L., Gebhardt, G., Hoogendoorn, M., Marton, J., Di Pietra, R., Mora, A., Thinggard, F., Vehmanen, P. and Wagenhofer, A.(2005), Problems and opportunities of an international financial reporting standard for small and medium-sized entities. The EAA FRSC's Comment on the IASB's Discussion Paper, *Accounting in Europe*, 2, 23 - 45.

Ferrero, G., (1964), "Bilanci astratti e bilanci concreti nelle loro mutue relazioni", *Estratto da Studi e Ricerche -Facoltà di Economia e Commercio di Parma- I*.

Giannessi, E., (1978), Osservazioni intorno al significato dei bilanci, estratto da: *Studi in memori di Federico Melis, Volume V*, Ginannini editore.

Hagigi, M., (2005), Accounting Disclosure: Small *Versus* Large Companies, relazione tenuta al convegno del 15. dicembre 2005., Rimini, L'armonizzazione dei principi contabili in Europa. Quali "regole" per le piccole e medie imprese?

Krajačić, D., (2005)., "Do we need IFRS and CAS (Croatian Accounting Standards)?" , IN *Harmonization of the Croatian Accounting and Financial Legislation with the European Union Juridical Legacy*, Conference Proceedings. Zagreb: Croatian Association of Accountants and Financial Experts, 78 - 83.

Lawrence, S., (1996)., *International Accounting*, London: International Thomson Business Press.

Loli, G., Casò, M., (2002), "International Accounting Standard Bord (IASB), *Rivista dei dottori commercialisti*, gennaio-febbraio: 145-158.

Mancini, D. , Quagli, A., Marchi, L., (2003), *Gli Intangibles e la comunicazione d'impresa*, Milano : Angeli.

Marchini, I., (1967), *La pianificazione a lungo termine nell'impresa industriale*, Torino : Giappichelli.

Marchini, I., (1986)., "Attualità, specificità e strategie delle piccole e medie imprese", in *AIDEA l'Economia delle piccole e medie imprese industriali*, Bologna : CLUEB.

Maresu, G., (2004), Gli agenti di viaggio tra professione e impresa: nuovi manager dell'offerta turistica territoriale, *Turistica*, genn. - mar.

- Masini, C., (1959), *La dinamica economica nel sistema dei valori d'azienda: valutazioni e rivalutazioni*, Milano: Giuffrè.
- Matacena, A., (1993), *Il bilancio d'esercizio. Strutture formali, logiche sostanziali e principi generali*, Bologna : CLUEB.
- Moneva, J.M., Cuellar, B., Paoloni, M. and Demartini, P., (2001), El impacto de la informacion financiera para la pyme en la Union Europea: el caso de Italia y Espana, *Tecnica Contable*, Febrero.
- Mošnja-Škare, L., (2000), Valuation Policy Improvements in Croatia: Introducing the Current Cost Accounting, *Economic Research*, (13) 1:13-26.
- Mošnja-Škare, L., Černe, K., (2005),: Croatian Small and Medium-sized Enterprises Accounting Development and International Harmonization in Krizman, D. (ur), *Entrepreneurship and Macroeconomic Management*, Conference Proceedings Vol. 2. Pula : FET «Dr. Mijo Mirković», 548 - 560.
- Mošnja-Škare, L., (2005), The IFRS/IAS in the SMEs: Theoretical Profiles and Empirical Evidences: Implementation of IFRS/IAS in Croatian SMEs, paper presentato al convegno: L'armonizzazione dei principi contabili in Europa. Quali "regole" per le piccole e medie imprese?, Rimini 15. dicembre 2005.
- Nobes, C., (1992), *International classification of financial reporting*, London: Routledge.
- Page, M.J., (1984), Corporate Financial Reporting and the Small Independent Company, *Accounting and Business Research*, Summer.
- Onida, P., (1974), *Il bilancio d'esercizio nelle imprese. Significato economico del bilancio. Problemi di valutazione*, (IV ed.)-(I ed. 1951), Milano : Giuffrè.
- Paganelli, O., (1974), *Il bilancio d'esercizio. Problemi di valutazione*, Bologna : CLUEB.
- Paolini, A., Zigiotti, E., Fradeani, A., (2003), *I principi contabili internazionali nelle aggregazioni aziendali*, collana diretta da Bettina Campedelli e Stefano Marasca "Obiettivo 2005.", Milano : Angeli.
- Paoloni, M., Cesaroni, F., Demartini, P. (2003), Upgrading SMEs information system: the role of Venture Capitalist Investors, paper presented at 26th Annual Congress of the European Accounting Association, Seville, April.
- Paoloni, M., Demartini, P., (1997), Small company financial reporting: users and information needs, paper presented at the 20th Annual Congress of the European Accounting Association, Graz, April.
- Pencarelli, T., (2003), I rapporti interaziendali nelle reti turistiche: collaborazione e conflitto, *Economia e diritto del terziario*, 2, 475 - 517.
- Pezzi, A, Di Cesare, M., (2003), *Le piccole e medie imprese in Europa. Innovazione, ricerca e sviluppo tecnologico, responsabilità sociale e finanza d'impresa*. Catanzaro : Rubettino.
- Puddu, L., (2005), Attività e passività, costi e ricavi nel bilancio IAS/IFRS (Le valutazioni nel primo bilancio di passaggio ai principi contabili internazionali), relazione tenuta al convegno del 15. dicembre 2005., Rimini, L'armonizzazione dei principi contabili in Europa. Quali "regole" per le piccole e medie imprese?
- Tieghi, M., (2004), *Il bilancio d'esercizio dopo la riforma del diritto societario*, Bologna: Du. Press.
- Potito, L., (1971), Considerazioni intorno al concetto di "costinstency", *Rassegna Economica*, 4.
- Sannino, G., (1999), *Il percorso di formazione dei principi contabili nordamericani. Aspetti teorici ed operativi*. Padova : CEDAM.
- Schmalenbach, E., (1961), *Le bilan dynamique*, Paris : Dumond.
- Tadijančević, S., (2005), Croatian Financial Reporting and Auditing Harmonization with the EU Juridical Legacy, *Harmonization of the Croatian Accounting and Financial Legislation with the European Union Juridical Legacy*, Conference Proceedings. Zagreb : Croatian Association of Accountants and Financial Experts, 39 - 52.
- Terzani, S., (1993), *Introduzione al bilancio d'esercizio*, IV ed., Padova : CEDAM.

Terzani, S., (1996), *Le comparazioni di bilancio*, Padova : CEDAM.
Viganò, E., (1990), *L'Impresa e il bilancio europeo*, Padova : CEDAM.

Ostali izvori:

- (2001/2002), *Accounting by Small and Medium Sized Enterprises*, Report by the ad hoc Consultative Group of Experts on Accounting by SME, Report of the Intergovernmental Working Group of Experts on International Standards of Accounting and Reporting and Agreed Conclusions on Accounting by SME, UNCTAD, Eighteenth, Nineteenth, Twentieth Session of IWGE/ISAR.TD/B/COM.2/ISAR/L.4,TD/B/COM.2/ISAR/12,TD/B/COM.2/ISAR/13,TD/B/COM.2/ISAR/16,TD/B/COM.2/ISAR/17,TD/B/COM.2/ISAR/22.New York and Geneva: UN.
- (2004), *Accounting and Financial Reporting Guidelines for SME – SMEGA - Level 2*. UNCTAD/ITE/TEB/2003/5. New York and Geneva : UN
- (2004), *Accounting and Financial Reporting Guidelines for SME – SMEGA - Level 3*. UNCTAD/ITE/TEB/2003/6. New York and Geneva : UN.
- (2005), *Accounting Standards for SME Project Update*. International Accounting Standards Board, www.iasb.org.uk.
- (2006), *Analiza financijskih rezultata poslovanja poduzetnika u 2005. godini*, FINA, 2006.
- (2005), *Financial Reporting by Small and Medium-sized Entities Overview of Responses and Recommendations on Possible Recognition and Measurement Simplifications*, Information for Observers. International Accounting Standards Board, www.iasb.org.uk.
- (1994), *Integrated program in favour of the small and medium-sized businesses and craftsmen*, ECC.
- (2004), *International Accounting and Reporting Issues, 2002 Review, Accounting by SME*, Report by the Secretariat of the UNCTAD. UNCTAD/ITE/TEB/2003/4. New York and Geneva : UN.
- (2005), *International Accounting and Reporting Issues, 2004 Review, Challenges and Successes in Implementing International Standards: Achieving Convergence to IFRSs and ISAs*, Report by the Secretariat of the UNCTAD. New York and Geneva : UN.
- (2006), *Odluke Odbora za standarde financijskog izvještavanja*, NN 61/06.
- (2004), *Preliminary Views on Accounting for Small and Medium-sized Entities. Discussion Paper*. June 2004, International Accounting Standards Board, www.iasb.org.uk.
- Questionnaires and interviewing notes of the sample of Croatian SMEs in 2004/2005.
- Rapporto sul turismo italiano- XIII edizione.*
- (2003), *Regolamento (CE) N. 1725/2003 della Commissione UE del 29 settembre 2003 che adotta i principi contabili internazionali conformemente al Regolamento 1606/2002 del Parlamento Europeo e del consiglio*, Milano, Il Sole24ore, 2003.
- (1976), *Report of the Committee on GAAP for smaller and or closely held businesses.*, AICPA, N.Y., August.
- (2005), *Responses to IASB Questionnaire on Possible Recognition and Measurement Modifications for SME*, www.iasb.org.uk.
- (1971), *Small Firms*, Committee of Inquiry on Small Firms, the Bolton report, London: HMSO.
- (1992), *Zakon o računovodstvu Republike Hrvatske*, NN 90/92.
- (2005), *Zakon o računovodstvu Republike Hrvatske*, NN 146/05.

**PRIMJENA RAČUNOVODSTVENIH STANDARDA U MALIM I SREDNJIM
DRUŠTVIMA ITALIJE I HRVATSKE:
IZAZOVI MEĐUNARODNE HARMONIZACIJE**

SAŽETAK

U radu se analizira proces računovodstvene harmonizacije u malim i srednjim društvima (SME) temeljem empirijskog istraživanja primjene računovodstvenih standarda pri talijanskim i hrvatskim SME-ima. Cilj je istražiti primjenjivost MRS/MSFI pri SME, s aspekta pripreme i uporabe financijskih izvještaja u kontekstu ekonomski i institucionalno diferentnih okruženja. Razmatraju se problemi financijskog izvještavanja SME-a, razrađuju aktivnosti međunarodnih tijela na harmonizaciji računovodstva SME-a (IASB, UNCTAD-ISAR) te iznose rezultati istraživanja primjene računovodstvenih standarda u talijanskim i hrvatskim SME-ima, koji upućuju na nemogućnost primjene cjelovitog seta MSFI pri SME-ima, te na činjenicu kako harmonizacija njihovog financijskog izvještavanja pretpostavlja harmoniziranost institucionalnih, ekonomskih, kulturoloških i drugih čimbenika okruženja.

Ključne riječi: SME, računovodstvena harmonizacija, financijsko izvještavanje, međunarodni računovodstveni standardi